

ПАРАДИГМАТИКА ЕВФЕМІЗМІВ ТА ДИСФЕМІЗМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто евфемістичну та дисфемістичну вербалізацію фрейму "PREGNANCY" у діахронічному аспекті, а також виявлено парадигматику евфемізмів та дисфемізмів зазначеного фрейму.

Ключові слова: фрейм, евфемізм, дисфемізм, синонімічна парадигма, гіпер-гіпонімічна парадигма, ядерні семи, периферійні семи.

Останніми десятиліттями ХХ – на початку ХХІ ст. стрімко зростає науковий інтерес до евфемізмів та дисфемізмів як складової мовної картини світу англomовного суспільства, їх лексико-семантичних і функціональних характеристик. З погляду когнітивної лінгвістики ці одиниці стали об'єктом дослідження зовсім нещодавно. Зокрема, ґрунтових праць щодо питань когнітивних параметрів англomовної дисфемії й евфемії, а також систематизації парадигматичних відносин між евфемізмами та дисфемізмами, виконаних на матеріалі художньої феміністичної прози, досі не існує.

Науковці розглядають проблеми визначення евфемізму та його відокремлення від табу (В. Заботкіна), засоби створення евфемізмів (А. Кацев, Л. Крисін), аналізують евфемізми й дисфемізми в контексті ґендеру (Л. Порохницька), медичного та педагогічного дискурсу (Н. Тишина), політичного дискурсу (Т. Абакова). В Україні евфемізми досліджують у межах фразеології (І. В. Мілева), соціально-економічного дискурсу (К. Кантур), політичного дискурсу (З. Дубінець, А. Пушкар).

Метою статті є виявлення парадигматичних відносин евфемізмів та дисфемізмів у фреймі "PREGNANCY" у діахронічному аспекті, а також аналіз залежності вербалізації фрейму від екстралінгвальних пресупозицій.

Матеріалом дослідження стала вибірка евфемістичних та дисфемістичних одиниць із оригінальних художніх творів феміністичної прози британських письменників ХVІІІ–ХХ ст.

Евфемізми (емоційно нейтральні слова або вирази, що вживаються замість синонімічних їм слів і виразів, які видаються мовцєві непристойними, грубими або нетактовними [1, с. 590]) та дисфемізми (ті, що замінюють емоційно нейтральні слова більш грубими, непристойними [5, с. 671]) вступають у парадигматичні відносини з мовними одиницями двох видів: прямими назвами та іншими евфемізмами (дисфемізмами). Відносини між евфемізмами та їх прямими назвами називають гіпер-гіпонімічними [9, с. 118]. Гіперонім – це слово із ширшим значенням (обсягом поняття) щодо слова з менш широким значенням [3], гіпонім – видове позначення родового слова [7, с. 281].

Синонімічна сутність евфемізмів та дисфемізмів, що вступають між собою в синонімічні відносини, полягає в еквівалентності їх змісту. Однак аналіз мовного матеріалу виявив, що в досліджуваних текстах є багато морфологічно різнорідних синонімів, які розглядаються в лінгвістичній літературі як проміжне явище між суто синтаксичним словотвором та лексичною синонімією. Науковці, відзначаючи необхідність вивчення міжчастиномовної синонімії, підкреслюють, що це предмет майбутніх досліджень, пов'язаний не тільки з виявленням статусу різних частин мови, скільки з природою основних форм людського мислення [10, с. 13].

Фрейм застосовують у когнітивній науці для фіксації вербально-невербальної інформації у вигляді структури інформаційних даних, в якій відображені набуті емпіричним шляхом знання про деяку стереотипну ситуацію про текст, який її описує. За класифікацією М. Мінського, такий фрейм являє собою фрейм-сценарій, що служить для передавання дій, процесів [8, с. 3]. Слотами цього фрейму є: "PREGNANCY" (перед-подія), "CHILDBIRTH" (подія) та "BREASTFEEDING" (пост-подія). Згідно з класифікацією фреймів С. Жаботинської, зазначений фрейм репрезентований предметним типом, акціональним, компаративним, посесивним [4, с.16–24]. Пропонуємо діахронічну модель розгляданого фрейму (див. рис.):

Вербалізація фрейму у ХVІІІ ст. Слот "PREGNANCY"

Пресупозиційний фонд – культурний фон для народу та його мови, з якого впливає мовний кодекс моралі [6, с. 264], – вплинув на те, що і саме явище вагітності, як і його вербалізація у ХVІІІ ст. було досить та буйованим, наслідком цього стала поява значної кількості евфемізмів для опису цього стану. **Синонімічна парадигма** за типом **евфемізм – евфемізм** представлена такими евфемізмами: *altered shape, to be with child, condition, natural, the dreaded consequence*:

"... Told him I was *with child*" [15].

"... The methods she adopted to conceal her *condition*, still doing the work of a house-maid, had such an effect on her constitution, that she died". "... After some weeks of deliberation had elapsed, I in continual fear that my *altered shape* would be noticed" [15].

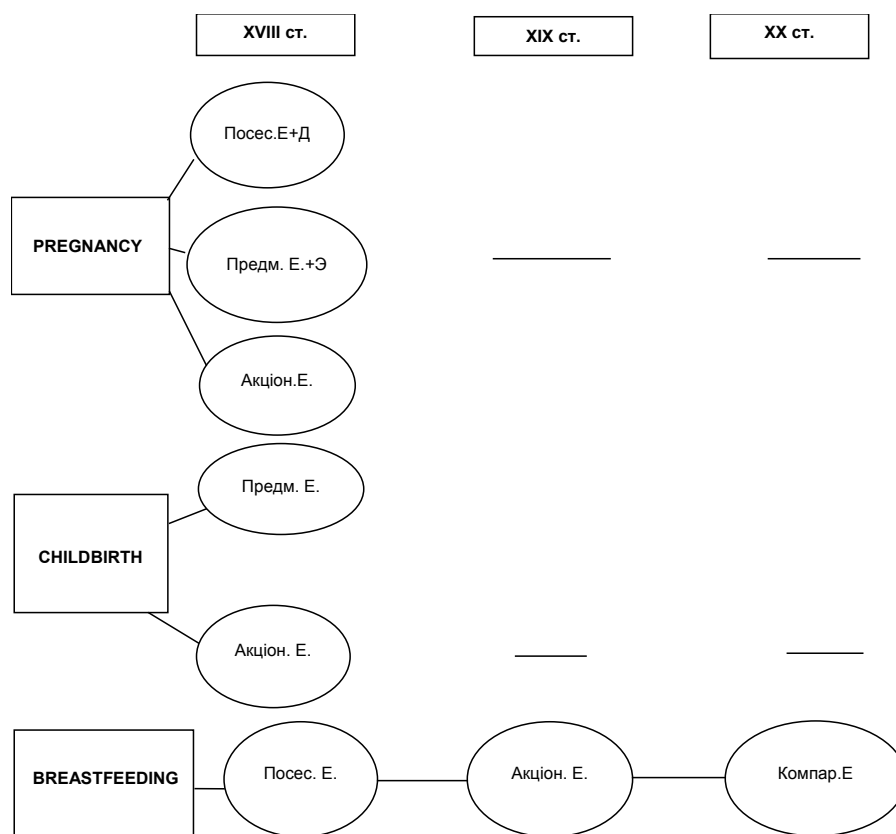

Рис. 1. Діахронічна модель фрейму "PREGNANCY" (умовні скорочення: Е – евфемізм, Д – дисфемізм)

Евфемізми *condition*, *altered shape* мають ознаки контекстуальних синонімів, зокрема референтну тотожність та контекстуальну залежність [2, с. 37]. Сема *condition* через свою узагальненість, завуальованість зближується з домінантою слота "вагітна" частковим збігом значень: *condition* – *the physical state of something* [14, с. 305] і *pregnancy* – *the condition of being pregnant* [14, с. 1166]. Ці евфемізми співвідносяться з поняттям "вагітність", висвітлюючи другорядні ефекти цього процесу – *change*, *state*, тим самим ще більше вуалюючи явище. Сема *consequence* посилює розкриття сенсу завдяки атрибутиву *natural* і порівнює вагітність з результатом чогось природного: *consequence* – "a result or effect of something" [14, с. 312]: "... *She no sooner perceived the natural, the dreaded consequence, than the terrible conviction flashed on her – that she was ruined*" [15].

Таким чином, розглянуті в слоті евфемізми категоризують поняття "вагітність" у тривимірному просторі: вагітність = результат (тобто сексуальні стосунки: *natural, the dreaded consequence*); вагітність = зміна (*altered shape*); вагітність = початок (тобто поява дитини: *to be with child*).

Гіпер-гіпонімічна парадигма евфемізмів представлена гіперонімом *condition* як найбільш узагальненим синонімом зазначеного явища і гіпонімами: *altered shape, to be with child, the natural, the dreaded consequence*. Синонімічна парадигма за типом евфемізм – дисфемізм представлена опозицією евфемізм

му *a burthen* та дисфемізму *a bastard*, які категоризують поняття "дитина": "... *Having thus spent nine months in Holland, refused the best offer ever woman in my circumstances had got all my money in my pocket and a bastard in my belly...*". "... *I would willingly have given ten thousand pounds of my money to have been rid of the burthen I had in my belly...*" [11].

Ці синоніми збігаються у своїх значеннях лише частково: *bastard*, "a child begotten and born out of lawful matrimony; illegitimate child" та *burthen* – "that which is born or carried".

Таким чином, синонімічні відносини евфемізмів та дисфемізмів у слоті "PREGNANCY" охоплюють і саме явище, і учасників (мати, дитина). Аналізовані дисфемізми співвідносяться тільки з категоризацією майбутньої дитини (незаконно народженої – *bastard*).

Слот "CHILDBIRTH"

Синонімічна парадигма за типом евфемізм – евфемізм вербалізується такими евфемізмами: *ordinary method, travail, lying-in, to be brought to bed*. Найчастіше у слоті функціонує евфемізм *lying-in* та його дериват *to lie*:

"... *Soon after her lying-in, she prevailed on my father to take me home...*" [15].

"... *I was brought to bed very well...*" [11].

Усі евфемізми, за винятком *ordinary method*, є мовними, і збігаються у значеннях, але відрізняються відтінками: *to lie in* ("to be in child bed") та *to be brought to bed* ("to be delivered of a child") акцентують увагу на місці того, що відбувається, тобто *bed; travail* – "labor in childbirth" –

підкреслює фізичну працю, муки, що супроводжують цей процес.

Гіпер-гіпонімічна парадигма евфемізмів представлена гіперонімом *ordinary method* і гіпонімами *travail, lying-in, to be brought to bed*.

Вербалізація цього слота дає нам підстави припускати, що зазначений фізіологічний процес був для того часу сакральним, прихованим, небажаним для розголосу, тобто потрапляв під категорію “когнітивного дисонансу”, тому використовувалося багато евфемізмів і не використовувалися дисфемізми.

Слот “BREASTFEEDING”

Згаданий слот представлений єдиним евфемізмом *bosom bursting with the nutriment*, тому синонімічні та гіпер-гіпонімічні парадигми в ньому відсутні: “... *She heard her half speaking half cooing, and felt the little twinkling fingers on her burning bosom – a bosom bursting with the nutriment for which this cherished child might now be pining in vain...*” [11].

Таким чином, фрейм “PREGNANCY” у XVIII ст. вербалізується досить різноманітними евфемізмами й нечисленними дисфемізмами. **Ядерними** семами виступають: *to be with child, travail, lying-in, to be brought to bed*, **периферійними**: *ordinary method, the natural, the dreaded consequence, altered shape, condition*.

Вербалізація фрейму у XIX ст.

Слоти “PREGNANCY” та “CHILDBIRTH” у цьому фреймі абсолютно відсутні через пресупозиційний фонд, пов’язаний з пуританськими поглядами вікторіанського суспільства.

Слот “BREASTFEEDING” представлений двома евфемізмами *to suckle the child, to take its fill*:

“...*Tess, with a curiously stealthy yet courageous movement, and with a still rising colour, unfastened herf rock and began suckling the child...*” “...*When the infant had taken its fill the young mother sat it up right in her lap...*” [13]. Сема *to suckle* не маркована назвою частини жіночого тіла, про яку йдеться, тому знімає напругу, сором і є евфемізмом. Евфемізм *to take its fill* вуалює процес годування, позначаючи молоко словом “fill” з присвійним

неживим займенником. Останній також є гіперонімом, оскільки суттєво вуалює денотат.

Вербалізація фрейму у XX ст.

Слоти “PREGNANCY” та “CHILDBIRTH” не представлені евфемізмами або дисфемізмами. Якщо відсутність евфемізмів у цих слотах у текстах XIX ст. пов’язана з надмірним табуванням зазначених явищ, то в XX ст., навпаки, процеси зачаття дитини, пологи більше не є когнітивним дисонансом.

Слот “BREASTFEEDING” вербалізований одним єдиним дисфемізмом – *grow-bag-cum-milk-dispensing-machine*: “...*Instead I am going to turn into a hideous grow-bag-cum-milk-dispensing-machine which no one will fancy and which will not fit into any of my trousers...*” [12]. В одній словоформі категоризується весь спектр відчуттів і асоціацій сучасної феміністки з приводу годування: *a woman = a machine, a bag, a dispenser*. Така опозиція “живе-неживе”, “людина-техніка” викликає негативний ефект, навіть дещо іронічний.

Висновки. Таким чином, інформаційна наповнюваність фрейму багатша й різноманітніша у XVIII ст., ніж у XIX–XX ст. Переважання евфемістичної вербалізації фрейму пов’язане із сенсорним і сублімованим типами оцінки через етичний та естетичний досвід, а також релігійними забобонами. Незначна дисфемізація фрейму (XX ст.) пов’язана з раціоналістичним оцінюванням (прагматичне ставлення сучасної жінки до продовження роду).

Можна спрогнозувати, що динаміка вербалізації цього концепту із часом швидко зміниться, оскільки поява сучасних реалій, медичних технологій спричиняє виникнення нових евфемізмів: наприклад, *pro-choice* (прихильники абортів), *pro-life* (супротивники абортів), *IVF* (*in vitro fertilisation*, тобто штучне запліднення) тощо.

Відсоткове співвідношення евфемізмів та дисфемізмів у фреймі PREGNANCY у діахронічному аспекті відображено в таблиці.

Таблиця

Відсоткове співвідношення евфемізмів та дисфемізмів у фреймі PREGNANCY у діахронічному аспекті

	XVIII ст.	XIX ст.	XX ст.
евфемізми	12%	2%	-
дисфемізми	1%	-	1%

Перспективи дослідження вбачаємо в можливості гендерного аналізу вербалізації зазначеного фрейму.

Список використаної літератури

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : Эдиториал УРСС, 2004. – 571 с.
2. Басок В. А. Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. А. Басок. – Київ, 2006. – 183 с.

3. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь [Электронный ресурс] / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/14/.
4. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз: типи фреймів / С. А. Жаботинська // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
5. Караулов Ю. Н. Язык и личность / Ю. Н. Караулов // Русский язык : энциклопедия. – 2-е изд. – Москва : Дрофа, 1997. – 671 с.

6. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – Москва : Ин-т языкознания РАН : Волгогр. гос. пед. ин-т, 1992. – 330 с.
7. Кравец А. С. Структура смысла: от слова к предложению / А. С. Кравец // Вестник ВГУ. Серия 1: Гуманитарные науки. – 2001. – № 1. – С. 60–84.
8. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – Москва : Энергия, 1979. – 152 с.
9. Сеничкина Е. П. Эвфемизмы русского языка: Спецкурс : учеб. пособ. / Е. П. Сеничкина. – Москва : Высшая школа, 2006. – 151 с.
10. Хантакова В. М. Синонимия форм и синонимия смыслов: теоретическая модель анализа интегративного взаимодействия синонимических единиц одно- и разноуровневой принадлежности : автореф. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / В. М. Хантакова. – Иркутск, 2006. – 39 с.
11. Defoe D. Roxana, The Fortunate Mistress [Electronic resource] / D. Defoe. – Mode of access: http://www.english.gsu.edu/~mbrown/Texts/Defoe_WORKS/Roxana.pdf.
12. Fielding H. Bridget Jones's Diary [Electronic resource] / H. Fielding. – Mode of access: <http://www.fenglish.ru/dnevnik-bridzhit-dzhons-bridget-joness-diary>.
13. Hardy Th. Tess of the d'Urbervilles [Electronic resource] / Th. Hardy. – Mode of access: <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/lt/rb/600/600PDF/chen.PDF>.
14. McMillan English Dictionary. New Edition. – Oxford : McMillan Education, 2008. – 1745 p.
15. Wollstonecraft M. Maria: Or, The Wrongs of Woman / M. Wollstonecraft. – New York : W.W. Norton, 1975. – 138 p.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2014.

Мосиевич Л. В. Парадигматика эвфемизмов и дисфемизмов в художественном дискурсе

Статья рассматривает эвфемистическую и дисфемистическую вербализацию фрейма "PREGNANCY" в диахроническом аспекте, а также выявляет парадигматику эвфемизмов и дисфемизмов указанного фрейма.

Ключевые слова: фрейм, эвфемизм, дисфемизм, синонимическая парадигма, гипер-гипонимическая парадигма, ядерные семы, периферийные семы.

Mosiyevych L. Paradigmatics of Euphemisms and Dysphemisms in the Literary Discourse

The article examines the structure of the frame PREGNANCY verbalized by euphemisms and dysphemisms. A dysphemism is an expression with connotations that are offensive either about the denotatum (the object referred to by the linguistic expression) or to the audience, or both. A euphemism is defined as an alternative to a dispreferred expression, in order to avoid possible loss of face: either one's own face or, through giving offense, that of the audience, or of some third party. A euphemism is then a term used to avoid making oneself look bad in front of others (positive face of the speaker), to express oneself without restriction (negative face of the speaker), and to avoid offending the listener (listener's negative face).

No other human event embraces so many topics about which we choose to speak indirectly as pregnancy and childbirth. That's why many euphemisms are used to describe this concept. The euphemistic verbalization of the frame is more dynamic and sufficient in the XVIII c., the dysphemistic verbalization is mostly observed in the XX c. due to extralingual presuppositions.

Since language is in constant flux, as are social values, euphemisms can quickly lose their utility. Some of them go mainstream, others are contaminated by association with the topic they refer to. Therefore, the euphemistic verbalization of the frame varies throughout the centuries: e. g. these one-time bastards became illegitimate children.

The author analyses the paradigmatic relations between euphemisms, dysphemisms within each slot and focuses on extralingual presuppositions of society development which influence the distribution of euphemisms and dysphemisms among the slots. The synonymous rows of euphemisms have the function of substitution and expressiveness, the synonymous rows of dysphemisms have the function of specification and expressiveness. The frame semantic approach reveals "core" and "non-core" (peripheral) frame elements.

Key words: frame, euphemisms, dysphemisms, core and "non-core" (peripheral) frame elements.